

ri, storhed og vækst kunne fortsætte i samme skala og tempo som altid; et ledelsesmæssig hovmod og en tro på, at den hidtidige ledelsesfilosofi og de opbyggede købmandskompetencer kunne overføres fra de gamle til de nye forretninger – også uden opbygningen af nye kernekompetencer – samt endelig en finansiell risikovillighed, der i perioder grænsede til økonomisk uansvarlighed. Som Iversen så udmærket beskriver, ændrede balancen mellem kapital og kontrol sig markant over hele perioden. Kompagniets uhensigtsmæssige ledelsesstruktur kunne eksistere i perioder med selvfinansiering, men det gik ikke i den sidste del af Kompagniets levetid, præget af pengenød og stigende gældsætning. Der var brug for ny kapital, og her satte bankerne og aktiemarkedet betingelserne og kursretningen. Som altid tog advokaterne over i slutspillet.

Martin Iversen har skrevet et spændende og meget læseværdig værk; en på mange måder helstøbt præstation. At beskrive ØK's historie er som at oprulle et sammenfiltret garnnøgle af begivenheder, beslutninger og operationelle handlinger. Det er lykkedes forfatteren at udrede de centrale begivenhedstråde og -forløb samt at stille skarpt på de centrale topledere og deres overordnede beslutninger, der fik afgørende indflydelse på de strategiske veje og vildveje, Kompagniet betrødte. Fremstillingens detaljerigdom er omfattende, men forfatteren formår at bevare overblikket og formidle syntesen, „den røde tråd“. Det er lykkedes at beskrive det fascinerende magt- og rænkespil, der foregik i topledelsen, samt at tegne balancerede portrætter af de centrale beslutningsaktører uden at tildele disse deciderede helte- eller skurke-roller. Mest positivt portrætteres iværksætter H.N. Andersen og hans håndgangne mand, prins Axel, mens efterfølgerne, der skulle pudse arvesølvet og få det til at skinne, får et mere blandet skudsmål. Især fældes en hård dom over Henning H. Sparsø. Værket er smukt illustreret med fotos og materialer fra ØK's righoldige billedarkiv.

Jesper Strandskov

| HANS TRIER: *Angst og Engle. Den spanske syge i Danmark*, Gads Forlag, København 2018, 264 s., 300 kr.

Den spanske syge ramte Danmark i sommeren 1918. I alt 15-18.000 danskere skønnes at være døde af sygdommen i årene 1918-20. Den ramte især yngre mennesker. Man formoder – og formodede allerede dengang – at folk over 45-årsalderen generelt var immuniseret af tidligere influenzaepidemier. Der er ingen entydig forklaring på, hvorfor børn under 15 år klarede sig relativt godt igennem. Cirka halvdelen af

befolkningen eller 1½ mio. danskere blev ramt, så dødeligheden var relativt lav – godt 1 % af det skønnede antal syge. Risikoen for at dø steg dog betragteligt, hvis der stødte lungebetændelse til, eller hvis patienten var gravid.

Hans Trier (f. 1956), der er læge med ansættelse ved blandt andet Statens Seruminstitut, har i en sen alder uddannet sig som historiker, og bogen er en stærkt bearbejdet version af hans speciale. Der forskes ganske meget internationalt i den spanske syge, men der har indtil nu manglet en forskningsbaseret monografi på dansk om emnet. Trier kombinerer til dette formål ret vellykket en kulturhistorisk tilgang til stoffet med en lægefaglig. Dertil må det fremhæves, at bogen er veldisponeret og skrevet i et klart og mundret sprog.

Bogens hovedvægt ligger på den oplevede sygdom. Kildematerialet hertil er en række erindringer indsamlet af Nationalmuseet og Københavns Stadsarkiv i 1950'erne og 1960'erne, som Trier bruger til at skildre, hvor voldsomt et slag sygdommen var. Det suppleres med den samtidige medieomtale og ikke mindst embedslægenes medicinalindberetninger, som Trier bruger til at beskrive, hvad der blev gjort for at behandle og pleje de syge og dæmme op for smitten. Det havde faktisk betydning, hvad man gjorde. F.eks. havde søværnets medicinske beredskab betydeligt større held med at begrænse dødeligheden end hærens, og den væsentligste årsag skal findes i lazarettens forskellige tilstand, mener Trier.

Nutidsperspektivet i bogen er til stede i det underliggende spørgsmål: Hvad nu hvis det sker igen? Hvad nu hvis vi igen står over for en pandemisk sygdom, mod hvilken der ikke findes nogen effektiv behandling? Det er den angst, som herskede dengang, og som i disse år blusser op igen, fordi stadig mere aggressive og medicinresistente sygdomstyper dukker op, over for hvilke vi står lige så hjælpeløse, som man gjorde over for influenzaen for 100 år siden. Det er Triers opfattelse, at der er nyttige erfaringer og erkendelser at hente i historien. Hvilke foranstaltninger – karantæne, lukning af skoler og offentlige forlystelser etc. – virkede?

Historiens helte, titlens engle, var ifølge Trier sygeplejerskerne. Uddannelsen var endnu ikke standardiseret, og faget var dengang stadig ikke autoriseret, men på vej mod en professionalisering, der blev accelereret af den store efterspørgsel efter kvalificeret plejepersonale under denne pandemi. Samtidig meldte mange kvinder sig frivilligt til at hjælpe, så det filantropiske aspekt er også vigtigt. Et paradoks var det, at mens myndighederne anbefalede isolation som generel forholdsregel, kunne de syge kun hjælpes, hvis nogen faktisk tilså dem. Trier kan give eksempler på folk, hvis liv antagelig blev reddet, fordi der blev set stort på anbefalingen om isolation.

I et af bogens sidste kapitler træder forfatteren i lægefaglig karakter, idet han eftersøger forklaringer på, hvorfor „Danmark slap billigere“. Det er velkendt, at sygdommen stort set ikke påvirkede den samlede dødelighed hertilands. Det adskiller Danmark fra de fleste andre lande. Af de relativt detaljerede statistikker over dødsårsager står det klart, at influenzaen må have taget mange af dem, der ellers ville være døde af andre luftvejssygdomme – først og fremmest tuberkulose – men det udgør langt fra en udtømmende forklaring. Trier berører en række forklaringsmuligheder for disse særlige danske forhold, både socioøkonomiske og epidemiologiske, men holder sig tilbage fra at konkludere entydigt. Men i lyset af de forudgående kapitler lægges der implicit op til, at en systematiseret sygepleje hørte og hører til det beredskab, der skal afbøde skadevirkningerne af den pandemi, mod hvilken der kendes hverken vaccine eller medicinsk behandling.

Hans Trier er meget forsigtig med at drage konklusioner, og det efterlader nogle åbne spørgsmål, især hvad angår årsagen til, at Danmark skiller sig ud fra nabolandene. Men undersøgelsen danner under alle omstændigheder det selvfølgelig grundlag for enhver fremtidig videnskabelig beskæftigelse med den spanske syge i Danmark.

Jes Fabricius Møller

| NILS ARNE SØRENSEN (RED.): *Postordrecowboys og andre fortællinger om danskernes møde med Amerika*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2017, 272 s., 275 kr.

Ikke mindre end 22 fortællinger om danskernes møde med Amerika er det blevet til i denne bog på 272 sider, som Nils Arne Sørensen har redigeret. Resultatet er en række stykker à 10-15 sider, der på én undtagelse nær – Anne-Marie Mais bidrag – er skrevet af akademikere med tilknytning til historiefaget, idet flere oven i købet har deltaget i forskningsprojektet „Amerika på dansk,“ som Sørensen stod i spidsen for 2008-11. Sørensen skriver, at fælles for den brede vifte af temaer er, „at de alle er tænkt som brikker til den meget større og vigtige fortælling om amerikanisering af Danmark og danskerne hen over de sidste næsten 150 år“ (s. 15). Kronologien bestemmer bogens fremadskriden, fra slutningen af 1800-tallet til 1980'erne, med hovedvægten lagt på de to årtier efter 2. Verdenskrig, en periode, hvor „den amerikanske påvirkningskraft“ var „særlig stor“ (s. 15). Groft sagt kan bogens 22 kapitler samtidig opdeles i tre kategorier.

Den første kategori handler om kultur. Anne-Marie Mai skriver om amerikanske inspirationer i dansk digtning, lige fra H.C. Andersen til